

De kwetsbaarheid van sociaal en democratisch kapitaal

Jean-Paul Vermassen

// Waardigheid zou niet op het drijfzand van overeenkomsten en wisselende meerderheden gebaseerd mogen zijn. In de Hitleriaanse geschiedenisperiode is immers gebleken dat het mogelijk is een bepaalde categorie mensen die waardigheid te ontzeggen en ze als ongedierte te verdelgen. En bovendien is gebleken dat men daarvoor in een moderne maatschappij zelfs meerderheden kan mobiliseren en er een uiterst gecompliceerd maatschappelijk mechanisme als instrument voor kan inzetten. Menselijke waardigheid bestaat dus niet, maar geldt. En alleen zolang en waar ze geldt, bestaat ze ook.”

“Als je voor de menselijke waardigheid kunt kiezen, kun je er ook tégen kiezen. En die keuze heeft Hitler gemaakt, niet heimelijk, maar tijdens een 'samenzwering op klaarlichte dag' (Hannah Arendt), op een toneel met open doek en onder applaus van een groot deel van de natie. Hitler is de laatste ontremming van de moderne tijd. Sindsdien kan iedereen weten hoe bodemloos de menselijke werkelijkheid is: dat er alleen verplichtingen zijn als we ze laten gelden, dat beloften het leven alleen behoeden op voorwaarde dat ze gehouden worden, dat je van je leven alleen iets kunt verwachten als je bijval krijgt van anderen.”

We sluiten ons in dit artikel aan bij de stelling van Rüdiger Safranski in zijn boek *Het kwaad*: menselijke waardigheid bestaat slechts zolang en waar ze geldt. De uiteindelijke fundering van waarden is: 'ze te willen nastreven'. Wij delen de mening van hedendaagse denkers die argumenteren dat de aandacht voor de sociale en democratische waarden de laatste jaren vermindert. Een politieke partij als het Vlaams Belang tast dit kapitaal aan. Maar

deze partij kon juist ontstaan en groeien omdat in Vlaanderen de sociale en democratische idealen verzwakten. Daarom zullen we, om extreem-rechts effectief en efficiënt te bestrijden, méér moeten doen dan een anti-Belang strategie ontwikkelen. Even belangrijk is de opdracht om de burgers mee te nemen in een opwaardering van sociaal en democratisch kapitaal.

Het ACW en zijn organisaties hebben in hun maatschappelijk project, uitgeschreven in twaalf fundamentele doelstellingen, de zorg voor de sociale en democratische waarden bovenaan geplaatst. We hopen enkele sporen te trekken die deze streefdoelen kunnen hel-

Jean-Paul Vermassen is algemeen pastor ACW.

pen realiseren. De progressieve maatschappelijke organisaties staan voor de uitdaging om hun kostbaar project te kunnen waarmaken aan de basis. De wezenlijke evaluatie van het emancipatieproject van de moderne tijd, die momenteel in de cultuurfilosofische discussie bezig is, kan hen daarbij van dienst zijn.

INHERENT KWETSBAAR KAPITAAL

Een ontwaarding van sociaal en democratisch kapitaal is altijd opnieuw mogelijk. Het kan ook nu weer gebeuren "op klare dag, op een toneel met open doek en onder applaus van een groot deel van de natie." Dit risico wordt groter op momenten dat het besef van de kwetsbaarheid ervan daalt. En is dat vandaag niet het geval? Vele jongeren en volwassenen zijn zo gewend aan sociale bescherming en democratie dat ze 'geloven' dat die definitief verworven en onaantastbaar zijn. Maar in essentie heeft sociaal en democratisch kapitaal een grote en inherente kwetsbaarheid.

Historisch gezien zijn sociale en democratische waarden er niet vanzelf gekomen en blijven ze niet zomaar bestaan. Als van bij de aanvang en in principe de sociale dimensie niet mee opgenomen wordt in het moderne economische denken, dan zal de sociale bekommernis in de economie verzwakken en verdwijnen. Als in de politiek geen aandacht meer uitgaat naar een kwalitatieve vertegenwoordiging, de scheiding der machten en het evenwicht tussen en controle op de machten, kan een democratie weer ontaarden in een anarchie of opnieuw vervallen in een tirannie

van de meerderheid over de minderheid of van enkelen over allen.

Menselijke of ethische waarden komen en zijn er alleen maar als we er voor zorgen, ze onaantastbaar maken en die onaantastbaarheid verplichtend maken. De uiteindelijke fundering van waarden kan enkel door ze te willen. Een mens wordt niet met waarden geboren. Niet elke maatschappij erkent en respecteert zomaar humane en sociale waarden. Waarden bestaan enkel en zolang ze het leven kunnen leiden of oriënteren. Men kan sociale en politieke waarden verwaarlozen en negeren. Sommigen kunnen er zelfs voor kiezen om ze doelbewust aan te tasten.

Jean-Paul Vermassen

De uiteindelijke fundering van waarden kan enkel door ze te willen. Een mens wordt niet met waarden geboren.

”

Het primaat van de ethische waarden brengt ons op een nog diepere laag in het denken over mens en samenleving. De menselijke vrijheid is ten diepste doortrokken van een 'gebrek aan zijn'. En van dat gebrek kan de mens zich niet bevrijden. Het is wel mogelijk dat hij er goed leert mee omgaan. Door het existentiële tekort van de mens is de realisatie van ethische waarden niet eenvoudig, niet volmaakt en altijd weer te herbevestigen. Het 'gebrek aan rede' is een belangrijk gegeven met het oog op het inzicht in de breekbaarheid van sociaal en democratisch kapitaal.

KWETSBAAR DOOR OMSTANDIGHEDEN

De principiële kwetsbaarheid van sociale en democratische waarden kan verschillende vormen aannemen, naargelang van de feitelijke omstandigheden. De tijdgeest in de cultuur en de maatschappij bepaalt de kwaliteit

van de sociale en democratische aandacht en inzet. Niet elke tijd investeert evenveel in sociaal en democratisch kapitaal. Niet elke maatschappij heeft dezelfde sociale voorzieningen en een even sterke democratie. Alleen al het grote succes van extreem-rechts in Vlaanderen volstaat om te beweren dat, de laatste decennia, bij een deel van de bevolking zich een ontwaarding voordoet van het sociaal en democratisch kapitaal. De woorden, waarden en stijl van het Vlaams Belang getuigen niet van grote bekommernis voor een sociale en democratische samenleving. De centrale samenvattende slogan 'Eigen volk eerst' zegt al voldoende.

Wij willen in dit artikel onderzoeken welke mentale en maatschappelijke veranderingen het sociaal en democratisch denken handlingsklimaat verzwakken.

We herhalen onze grondstelling: het extreem-rechts-denken kan groeien omdat er een algemeen tekort is aan aandacht en zorg voor sociale en democratische waarden. Het verlies van gehechtheid aan waarden is niet enkel veroorzaakt door keuzen van mensen, maar is evenzeer een gevolg van maatschappelijke en culturele ontwikkelingen en opties. Daartegenover is er net daardoor ook te weinig aandacht voor de individuele en sociale verantwoordelijkheid van de burgers. In onze optiek is het cultiveren van de individuele ethiek een wezenlijk onderdeel van de zorg voor sociaal en democratisch kapitaal in een samenleving. Welke zijn de maatschappelijke ontwikkelingen die meebrengen dat mensen daar minder belang aan hechten? We noemen er drie: de economische verdrukking van sociale en democratische waarden; het

eenzijdige instrumentele beheersingsdenken; de moderne invulling van de aloude strijd om erkenning en macht.

In wat volgt, gaan we hier dieper op in.

ECONOMISCHE OVERHEERSING

In de economische wetenschap wordt economie gefixeerd op principiële schaarste. Men verkoos uit te gaan van de voortdurende spanning tussen de oneindige menselijke behoeften en de beperkte middelen tot behoeftebevrediging. Deze keuze heeft gezorgd voor een uitputtende zigzagbeweging tussen consumptie en productie. Het moderne economieconcept heeft zich

bovendien losgemaakt van de andere dimensies van het menselijk handelen zoals de emotionele, politieke en ethische. In die hoedanigheid overheerst economische argumentatie in alle belangrijke maatschappelijke beslissingen. In de moderne economie is sociaal en democratisch kapitaal ondergeschikt,

tenzij juist het politieke handelen dit kapitaal uitdrukkelijk wél wil laten mee gelden. De neoliberale globalisering illustreert de blijvende overheersing van het enge economische denken. We verwijzen hier ook naar het zwakke sociale luik van de nieuwe Europese constructie. De overheersende commercialisering dreigt de politieke, de culturele en de biosfeer op te slokken, en wel wereldwijd. Het zal een harde strijd vergen om de economische onafhankelijkheid van politiek, media, cultuur en onderwijs te vrijwaren.

Maar we moeten nog dieper graven: de liberalisering van de laatste decennia wordt gestuurd door de doorbraak van een neoliberale ethiek

Jean-Paul Vermassen

Het zal een harde strijd vergen om de economische onafhankelijkheid van politiek, media, cultuur en onderwijs te vrijwaren.

”

en mensvisie. Die gaat uit van drie bedenkelijke vooronderstellingen: de menselijke verlangens worden herleid of beperkt tot de uitwendige verlangens; de menselijke begeerten of behoeften worden beschouwd als oneindig te bevredigen; de menselijke verlangens worden heel individueel opgevat. Deze drie uitgangspunten zijn bij nader toezien helemaal niet zaligmakend. De negatieve consequenties van de liberale mensvisie worden elk decennium duidelijker: de onophoudelijke gedrevenheid om altijd nieuwe behoeften te bevredigen maakt steeds meer mensen onrustig, moe en ontevreden. Velen blijven op hun honger als het gaat om spirituele en sociale verlangens. En de moderne economie pleegt roofoverval op het lichamelijk en psychisch welzijn. Om nog te zwijgen van de levensbedreigende aantasting van natuur en milieu.

De eenzijdige liberale mensvisie en de enge economische wetenschapsopvatting verzwakken het sociaal en democratisch kapitaal. En, komt daar niet bij dat mensen en groepen die zich inzetten voor meer interactie tussen economie en ethiek dreigen ontmoedigd te geraken door de blijvende overheersing van het enge economische denken? Anderen, opgeslorpt door het moderne werkethos, hebben geen tijd en zin meer in sociale inzet en politieke betrokkenheid. Sommigen hebben alle aandacht nodig om zichzelf te organiseren. Weer anderen worden bekoord door de liberale levensslogan: eerst jezelf ontplooien. De leuze van het Vlaams Belang 'Eigen volk eerst' wordt al gauw 'Eigen belang eerst'.

DOMINANTIE VAN HET INSTRUMENTELE BEHEERSINGSDENKEN

De moderne tijd is geboren uit een niet te

stuiten stuwkracht: het verlangen naar vrijheid en gelijkheid. Het Verlichtingsdenken ontwikkelde wetenschap en techniek. De sociale rede werd de gids voor de uitbouw van een standenloze maatschappij. Het is ten zeerste wenselijk om dit kostbaar emancipatiebewustzijn te bewaren en te verfijnen. Het heeft veel goeds gebracht tegenover vroeger: op alle levensterreinen werd de humaniteit bevorderd. De universele Verklaring van de Rechten van de Mens was een hoogtepunt van menselijkheid en internationale cultuur. Moderne sociale en democratische bewegingen zijn van vitaal belang om een samenleving te vrijwaren van anarchie en dictatuur. De twintigste eeuw deed de mensheid evenwel ook veel kritische vragen stellen bij de evoluties en verwezenlijkingen van de moderne tijd. De onttovering van de wereld door de rationaliteit heeft de samenleving bevrijd van fundamentalistisch en traditionalistisch denken. Godsdiensten werden terecht op hun juiste plaats gezet. Maar is de maatschappij niet in de ban geraakt van een nieuwe tover? Wordt de moderne tijd niet aangestuurd door een nieuwe religie: het geloof in de vergoddelijkte mens? Het centrale dogma van deze religie luidt: de mens kan slechts heil bereiken door een instrumentele organisatie van de samenleving. De socioloog Max Weber heeft de gevolgen van de moderniteit erg raak omschreven: bureaucrativering, arbeidsdeling, differentiatie van de waardesferen, verzakelijking van het bestuursapparaat, amoraliteit van arbeid en wetenschap en beperking van de moraal tot de privé-sfeer. De goedbedoelde maar eenzijdige gerichtheid op wetenschap en techniek heeft een grote betekenisvershraling met zich meegebracht. Velen vragen zich hardop af welke zin hun werk en leven nog hebben. Of welke zin een economie en maatschappij nog hebben die, naast welda-

den, zoveel eenzaamheid, psychische miserie, uitsluiting en nieuwe armoede produceert. De lessen uit het recente verleden worden steeds duidelijker: instrumentele reflectie wekt niet meteen ethische aandacht op. Pragmatische organisatie brengt niet automatisch bezieling of motivatie tot humaniteit. Ethische waarden komen er alleen áls en zolang er aandacht en ruimte voor is. Het moderne emancipatiedenken heeft de mensheid een kostbaar inzicht geschonken: sociale en democratische waarden kunnen slechts effectief uitgebouwd worden door maatschappelijke structuren op te bouwen die daarvoor ruimte scheppen en garanties geven. Tegelijk heeft dit inzicht een andere wijsheid in de verdrukking gebracht: voor een goede samenleving zijn instrumentaliteit en efficiënte instituties niet voldoende. Als de individuele mens niet innerlijk mee hervormd wordt in de lijn van sociale en democratische doelen, zal het maatschappelijk project niet toereikend zijn. Naast en in goede structuren zijn ook goede mensen nodig die zich bekommeren om sociale waarden en ze tevens in hun eigen leven en werk hoog achten en waarmaken.

Tegenover de vroegere pessimistische mensvisie opende de Verlichting gelukkig een positiever perspectief: de mens is tot veel goeds in staat en hij kan, met zijn rede, in eigen leven en in de samenleving veel goeds tot stand brengen. Het is waar: de mens moet zijn bevrijding zelf in handen nemen. Maar heeft dit enthousiasme voldoende oog gehad voor een ander aspect van het menszijn: de menselijke vrijheid die tot grootse dingen in staat is, is ook altijd doortrokken van eindigheid en begrensdheid? Door zijn 'funda-

menteel tekort' aan menszijn wijkt de mens steeds opnieuw af van de weg naar humaniteit. Van bij het begin en principieel moet in elk emancipatorisch denken over mens en maatschappij deze aandacht mee opgenomen worden. Is dat in het moderne denken niet te weinig gebeurd? Vanuit een meer realistische mensvisie zijn de donkere keerzijden van de twintigste eeuw beter te begrijpen. Vanuit een realistische antropologie is de ontwaarding van sociaal en democratisch kapitaal niet zo verwonderlijk. Ook moderne mensen lopen niet zomaar warm voor sociale en democratische waarden. In een bepaalde maatschappelijke context komt het eigenbelang opnieuw eerst. Het gebrekkig zijn hoort wezenlijk bij het menszijn.

Jean-Paul Vermassen

Niet toevallig kreeg rijkdom in de moderne standeloze samenleving een nieuw prestige in de sociale strijd.

”

MATERIALISTISCHE VERENGING VAN INDIVIDUELE IDENTITEIT

Een illustratie van het gebrek aan zijn is het oeroude diepmenselijke verlangen naar erkenning en macht. Dit brengt ons bij een derde belangrijke factor die een rol speelt in de zorg voor sociale en democratische waarden. Als individuen vooral begaan zijn met de zorg voor eigen erkenning, verwaarlozen ze de achting voor de ander. Deze aloude wedijver om erkenning en macht heeft altijd al geleid tot wantrouwen, vijandschap, twist en oorlog. Ze was ook de bron van het oude despotisme en speelde een rol in het moderne. De samenleving van vandaag heeft de sociale strijd om erkenning niet kunnen wegnemen. Ze heeft er wel een andere verschijningsvorm aan gegeven dan in het *Ancien Régime*. Vroeger werd de samenleving bepaald door vaststaande maatschappelijke hiërarchieën waarin iedereen gevangen zat. Tussen deze standen was er

vaak conflict, strijd en oorlog. De erkenning van ieders individuele identiteit was echter in het oude systeem vanzelfsprekend. Men werd erkend op grond van zijn vaststaande positie, als lid van een stand, gilde of klasse. Vanaf de achttiende eeuw werd het systeem van 'princiële ongelijkheid' vervangen door een maatschappij van 'princiële gelijkheid'. Het was een zeer humane revolutie: niet meer de eer, maar de menselijke waardigheid kwam centraal te staan. In de nieuwe context verdween echter ook de vanzelfsprekende identiteit. Voortaan moest iedereen zijn eigen identiteit zoeken en verwerven. Zowel individuen als groepen moesten zelf zorgen voor hun sociale en maatschappelijke erkenning. Er ontstond in de moderne tijd een nieuwe strijd om de sociale waardering van nieuwe en oude beroepen. Ook individuen zouden voortaan grotere aandacht besteden aan hun eigen erkenning. In het moderne klimaat van gelijkheid en vrijheid konden ze zelf gemakkelijker promotie maken. Niet toevallig kreeg rijkdom in de moderne standenloze samenleving een nieuw prestige in de sociale strijd. Materiële goederen werden een gemakkelijk realiseerbaar teken van aanzien en macht. Velen herleidden identiteit tot een louter materiële invulling. De diepmenselijke begeerte naar erkenning heeft de neoliberale dynamiek nog versterkt. Als mensen zich in hun materiële ontplooiing ver boven anderen willen verheffen - ook al gebeurt het vreedzaam - worden sociale samenhang en verbondenheid opnieuw aangetast. In de moderne drang naar materiële trots worden ook ethiek en deugden afgeschreven als verouderde en hinderlijke obstakels. De liberale filosofie denkt zogezegd 'positiever en ruimer'. Kan men

Jean-Paul Vermassen

De welvaartsstaat is een kostbaar project dat we moeten blijven verdedigen, maar ook corrigeren.

”

echter fundamentele antropologische wetmatigheden zomaar straffeloos negeren? Als mensen niet aan zichzelf schaven, zullen ze altijd weer opnieuw anderen slachtoffers op het altaar van hun eigen verlangens en ambities. Toegepast op onze moderne tijd heet dat: wie aanzien, eer en

macht vooral zoekt in materieel prestige, is minder begaan met sociale en democratische idealen.

POLITIEKE STRIJD OM EIGEN MACHT

Het zoeken naar identiteit, erkenning en macht speelt uitgerekend in de politiek een zeer grote rol. Rutger Claassen heeft in zijn boek *Het eeuwige tekort* volgende stelling met glans uitgewerkt: "Mensen hebben een aanhoudende en rusteloze begeerte naar macht en nog meer macht omdat ze de macht en de machtsmiddelen die voor een behoorlijk bestaan nodig zijn onmogelijk zeker kunnen stellen, als ze niet steeds beducht zijn voor de duurzaamheid of de groei van hun macht." De verdeling van welvaart en macht in de samenleving is de voorbije eeuwen het voorwerp van een moeilijke strijd geweest. De zorg voor een blijvende evenwichtige spreiding van welvaart en macht blijft een lastige opdracht. De moderne democratie heeft aan de nieuwe gelijkheids- en vrijheidsidealen een staatkundige en politieke bescherming gegeven. De grondleggers van de westerse democratie hebben geprobeerd om de economie en de commerciële maatschappij te laten samengaan met een hoog niveau van beschaving. Velen dachten daarbij dat meer welvaart ook meer cultuur zou meebrengen. Maar dat is slechts een halve waarheid gebleken. De welvaartsstaat is voor velen een zegen

geworden. Mede door de meerdimensionale inzet van de christelijke arbeidersbeweging heeft zich ook een culturele verheffing van de arbeiders voltrokken. De welvaartsstaat is een kostbaar project dat we moeten blijven verdedigen, maar ook corrigeren. Leren we de laatste decennia niet dat democratisering en welvaart onvoldoende zijn om mensen te blijven motiveren voor sociale inzet en participatie? De grondleggers van de democratieën hebben ook hard hun best gedaan om de traditie van autoritaire machtsuitoefening ongedaan te maken. Ze hebben een politiek systeem ontworpen om de burgers volop te betrekken bij het bestuur en om het rationele handelen te laten primeren op het irrationele. Zó hoopten ze de volkeren te bevrijden van al dan niet theocratisch gefundeerde vormen van totalitarisme. Maar de aanvankelijke aandacht en zorg bij deze *founding fathers* is in de loop van de eeuwen op vele niveaus verzwakt.

De aanhoudende en rusteloze begeerte naar macht bevat risico's, ook in democratische tijden. We merken daarvan vele tekenen.

- Kiezen vele bekwame jonge mensen niet liever voor een job in de economie dan voor een politieke loopbaan? En is dat niet ingegeven door een betere verloning en vanuit het besef dat de reële macht steeds meer in de economie ligt?
- Zijn vele democratische partijen en politici zelf niet in de ban geraakt van de aloude bekoring van de macht? Zijn ze niet vooral begaan met toename van eigen macht, met vervreemding van de mensen tot gevolg?
- Worden er nog voldoende hoge eisen gesteld aan mensen die een publiek en met

name politiek ambt bekleden? Denken we aan het debacle van de vele ondermaatse BV's-politici.

- Zijn de recente aanzetten tot meer directe democratie niet ingegeven door opportunistische berekening: succes boeken met het eigen charisma van mediapopulariteit? Moet directe democratie niet worden omkaderd door degelijke en kritische informatie en sociale en politieke vorming van de burgers? Biedt mandaterende democratie niet méér waarborgen dan directe democratie? De lessen uit de geschiedenis sporen aan tot voorzichtigheid.

- Wat te denken van de tanende macht van het parlement tegenover de regering? Geraakt het evenwicht tussen de machten niet verstoord? Wat te doen aan de machtige greep van de politieke partijen op het parlement?

- Is er nog voldoende bekommernis van 'de politieke meerderheden' om te luisteren naar de krachtige argumenten van 'de politieke minderheden'?

- En wat te denken van de plaats en de rol van de rechterlijke macht: is ook die niet te ver van de burgers komen te staan?

- In het kader van de zorg voor sociaal en democratisch kapitaal verwijzen we ten slotte ook naar het moderne beheersingsdenken van de politiek en de overheid. Men wil alle domeinen van de samenleving verregaand reglementeren en controleren. Met een uitputtende, contraproductieve bureaucratisering als gevolg. De burgers kunnen niet meer volgen: wegens te veel en te ingewikkeld. Dit voedt de onverschilligheid, teleurstelling en kwaadheid. De terechte zorg een liberale maatschappij om te buigen tot een

Jean-Paul Vermassen

Economie, politiek en overheid draaien rond macht. En macht is altijd verleiding tot meer macht, tot absolute macht.

”

sociale en democratische rechtsstaat, dreigt te degraderen tot 'overdisciplineren en totalitarisme'. Blijven politici en overheid niet te veel uitgaan van deze moderne denkfout: dat goed individueel gedrag en een goede samenleving vooral of uitsluitend kunnen bereikt worden door meer wetten en meer centrale aansturing? Uiteraard vragen waarden om een wettelijke en juridische afdwingbaarheid, zoals we overigens al aanstipten in het begin van dit artikel. Maar er zijn grenzen en er is méér nodig. Men kan het hart en de ziel van mensen en een samenleving niet raken door ze te instrumentaliseren. Men kan ze enkel aanspreken en bezielen door nabijheid, vertrouwen, aanmoediging, communicatie en verbondenheid.

Tot slot, volgende vraag: heeft de politiek de laatste jaren de ruimte voor levensbeschouwelijke vrijheid niet ingeperkt en afgeremd vanuit partijpolitieke berekening? Moet, precies met het oog op het sociaal en democratisch kapitaal, de overheid niet veeleer zorgen voor stimuli om de levensbeschouwelijke verdieping en discussie in onderwijs, cultuur en media te verfijnen en te verdiepen?

MEER DAN ANTI-BELANG STRATEGIE

Economie, politiek en overheid draaien rond macht. En macht is altijd verleiding tot meer macht, tot absolute macht. Beschaving, sociale en individuele waarden, democratie zijn er maar áls en zolang ze gelden, juist als tegenwicht tegen het machtsstreven. Ze gelden maar in de mate dat we ze beschermen en waarmaken. Democratie is kwetsbaar en kan ontwaarden. De democratische kwetsbaarheid vraagt om voortdurende waak-

zaamheid en een altijd wakkere controle van de machtsuitoefening. Maar democratie dient ook met positieve maatregelen ondersteund. Vanuit onze beschouwingen is er meer vereist dan de directe strijd tegen extreem-rechts. Onze visie op de devaluatie van sociaal en democratisch kapitaal neemt de krampachtigheid tegenover het Vlaams Belang weg: het heeft niet enkel en ten diepste met deze partij te maken. Tegelijk bevestigt onze kijk op de evolutie in de samenleving dat er een gevaar dreigt. Er heerst een maatschappelijk klimaat waarbinnen het Vlaams Belang nog verder kan groeien. De optie voor het *cordon sanitaire* en voor harde discussie met en actie tegen het

Vlaams Belang blijft wenselijk. Het zijn gefundeerde vormen van verzet tegen het gebrek aan morele verantwoordelijkheid en moed van deze partij. Tegelijk worden de vragen voor de democratische groepen en krachten scherper: moeten we

onze energie hoofdzakelijk blijven steken in de directe strategie tegen het Vlaams Belang? Verwachten we er niet te veel van? Cruciaal wordt het antwoord op déze vraag: wat moeten het maatschappelijk middenveld en de politici van de democratische partijen doen om de burgers mee te betrekken in de bescherming en herwaardering van sociaal en democratisch kapitaal? Deze kwestie is bepalend en richt de focus op de verantwoordelijkheid en de mogelijkheden van het maatschappelijk middenveld, het onderwijs, de cultuur en de media.

MENSEN MEENEMEN IN SOCIALE EN DEMOCRATISCHE BETROKKENHEID

Dit artikel heeft raakpunten met het recente

Jean-Paul Vermassen

Velen vragen zich hardop af welke zin hun werk en leven nog hebben.

”

debat over waarden en normen zoals dat in andere Europese landen en ook her en der in eigen land volop bezig is. Wij willen uitdrukkelijk trouw blijven aan de inspiratie en de waarden van het progressief sociaal project. We hebben geen terugkeer voor ogen van louter individuele waarden en plichten, opgelegd door angstige personen en instanties die de menselijke vrijheid en gelijkheid opnieuw willen tenietdoen om zelf op een aristocratische wijze de leiding van de maatschappij weer in handen te nemen.

We pleiten voor een verdieping en verbreding van het maatschappelijk project zoals zich dat in de moderne tijd ontwikkeld heeft. En dat kán door een sterkere behartiging van de individuele en sociale ethiek. Met ethiek bedoelen wij in elk geval niet een geheel van opgelegde geboden en verboden, maar 'het bewustzijn en de motivatie tot inzet voor humaniteit'. Ethiek is het verlangen om het goede te behartigen. Motivatie tot ethiek gebeurt vooral door het uitwisselen van ethische ervaringen en verhalen. Ons pleidooi voor ethiek ligt in de lijn van wat Hannah Arendt aangeeft: "In een pluralistische of meerdimensionale visie wordt het normen- en waardeprobleem dus in ieder geval niet opgevat als een probleem van een tekort aan politieagenten en cellen en strenge leermeesters. Het is de uitdrukking van een cultuur van de schaarste die roofbouw pleegt op allerlei vormen van sociaal kapitaal. Dat een deel van de mensen zich vervolgens afreageert op de gemeenschap is niet meer dan een symptoom. Een oplossing vereist dan ook een ethische verandering op brede schaal, waartoe een oriëntatie op acti-

viteiten die de gezamenlijkheid bevorderen, een goed begin is."

De zwakke betrokkenheid van vele burgers op sociale zaken en politiek mogen we niet enkel op hún rekening schrijven. Zoals in dit artikel betoogd, zijn er ook verklaringen te zoeken in allerlei maatschappelijke ontwikkelingen én in het gedrag van politici en overheid. Vanuit de kritische analyse van het project van de moderne tijd moet het middenveld zoeken naar nieuwe wegen om de burgers te blijven meenemen in betrokkenheid op sociale en democratische waarden.

Jean-Paul Vermassen

Het ACW en zijn organisaties kunnen een belangrijke rol spelen in de versterking van het sociale en democratische kapitaal.

”

Wie helpt de mensen om de ingewikkelde taal van politiek en overheid te vereenvoudigen en verstaanbaar te maken? Wie zorgt voor de uitbouw van een sociale economie ten gunste van de laaggeschoolden die geen aansluiting meer vinden bij de kenniseconomie? Wie houdt rekening met de vele burgers die

zich, vaak terecht, ergeren aan het gebrek aan goed politiek bestuur? Waar begeleidt men de nieuwe mondige burgers die graag aangesproken worden op hun autonomie, maar zich daarin tegelijk overvraagd weten? Wie kan de begrijpelijke onzekerheid en angst van burgers tegenover de uitdaging en dreiging van de globalisering opvangen en omvormen? Waar helpt men de burgers om zich te bevrijden uit de dwangbuis van steeds-meer-prestatie, steeds-meer-concurrentie, steeds-meer-consumptie en te kiezen voor diepere waarden? Wie investeert in nieuwe vormen van nabijheid en maatschappelijk verantwoord dienstbetoon om burgers te behoeden voor het nieuwe populisme? Waar worden sociale betrokkenheid en interesse voor poli-

tiel gestimuleerd? Wie zorgt voor sociale en politieke vorming en training van de burgers? Wie geeft ze inzicht en vaardigheid om hun weg te vinden in de ingewikkelde nationale en Europese politiek?

Democratie steunt op betrokkenheid. Als mensen zich blijven terugtrekken in de private sfeer en alleen nog nadenken over een heel klein onderwerp, zichzelf, dan gaat de devaluatie van het sociaal en democratisch kapitaal verder. Als de interesse voor politiek wordt teruggebracht tot louter aandacht voor de bescherming van het eigen- of het groepsbelang, zet de samenzwering tegen de sociale gelijkheid en democratie zich door. En waar mensen vooral met het eigen belang bezig blijven, krijgen enkelingen en groepen die zich willen meester maken van hen en van de politiek steeds meer kansen. Narcisme voert anarchie en despotisme in het kielzog.

Een samenleving die het Vlaams Belang en extreem-rechts de wind uit de zeilen wil nemen, staat voor de opdracht een herprogrammering door te voeren van een collectieve mentale *software*. En dat is een kwestie van levensbeschouwelijke en ethische uitwisseling, verdieping en bezieling op alle niveaus. Er is een economie nodig die anders handelt met mensen en natuur. Er is een politiek wenselijk die anders omgaat met eigen macht. Er is een overheid gewenst die minder beheerst en controleert, en meer vrije ruimte schept voor diepgang en samenhang. Er worden media gevraagd die niet langer het verlangen van mensen naar een meer kwalitatief aanbod van in- en uitzichten negeren. Onderwijs en cultuur moeten zich onttrekken aan de nivellerende commercialisering. Het maatschappelijk middenveld staat voor

de opdracht een nieuwe basiswerking op te zetten: weer dicht in de buurt van de burgers komen om ze 'uit hun kot' te krijgen, voorbij de zorg voor alleen zichzelf, voorbij de angst, voorbij de berusting.

HET TIJ IS TE KEREN

Is er in Vlaanderen een devaluatie van sociaal en democratisch kapitaal bezig, op klaarlichte dag, op een toneel met open doek en onder applaus van een groot deel van de natie? Wie het zó ziet en voorstelt, is gealarmeerd en erg gemotiveerd om te werken aan de revaluatie van de sociale en democratische waarden. En zo'n herwaardering is te doen. Mensen en samenleving beschikken nog steeds over hun vrijheid. Daarin kunnen ze zien én handelen. Het ACW en zijn organisaties, in een samenspel met het hele middenveld, kunnen een belangrijke rol spelen in de versterking van het sociaal en democratisch kapitaal. De nieuwe ACW-slogan 'Wij zijn in de buurt' en de leuze van de Verenigde Verenigingen (middenveld) 'Kom uit uw kot' gaan in de goede richting. Het ACW kan vandaag het tij mee keren, zoals de christelijke arbeidersbeweging in het begin van de twintigste eeuw voor de arbeiders de neerwaartse spiraal kon ombuigen. Toen begon zij in de ogen van sommigen aan een onmogelijke missie. Maar ze slaagde! Volgens sommigen staan we vandaag, met de uitdaging van extreem-rechts, ook voor een onhaalbare opdracht. Zal het ACW, in samenwerking met alle democratische krachten, hierin slagen? Het kan en het moet! Zou het niet helpen als de oude methode van de christelijke arbeidersbeweging weer ten volle wordt toegepast: eerst goed *zien* en *oordelen* en dan juist *handelen*? Is 'goed zien' vandaag niet: beseffen dat een ruimere mensvisie nodig is als bron en horizon van maatschap-

pelijke actie? Is 'juist handelen' niet: werken aan de revitalisering van de ethische bezieling en vorming, met het oog op een grotere individuele en structurele inzet voor naaste en samenleving?

KORT

Een devaluatie van sociaal en democratisch kapitaal is altijd opnieuw mogelijk. Het kan ook nu weer gebeuren "op klaarlichte dag, op een toneel met open doek en onder applaus van een groot deel van de natie."

Niet elke tijd investeert evenveel in sociaal en democratisch kapitaal. Niet elke maatschappij heeft dezelfde sociale voorzieningen en een even sterke democratie. Alleen al het grote succes van extreem-rechts in Vlaanderen volstaat om te beweren dat, de laatste decennia, bij een deel van de bevolking een ontwaardiging bezig is van het sociaal en democratisch kapitaal.

Het extreem-rechtse denken kan groeien omdat er een algemeen tekort is aan aandacht en zorg voor sociale en democratische waarden.

We gaan in op drie maatschappelijke ontwikkelingen die ertoe leiden dat mensen minder belang hechten aan sociaal en democratisch kapitaal: de economische verdrukking van sociale en democratische waarden; het eenzijdige instrumentele beheersingsdenken; de moderne invulling van de aloude strijd om erkenning en macht.

Vanuit de kritische analyse van het project van de moderne tijd moet het middenveld zoeken naar nieuwe wegen om de burgers te blijven meenemen in betrokkenheid op sociale en democratische waarden. Een samenleving die het Vlaams Belang en extreem-rechts de wind uit de zeilen wil nemen, staat voor de opdracht een herprogrammering door te voeren van een collectieve mentale *software*. En dat is een kwestie van levensbeschouwelijke en ethische uitwisseling, verdieping en bezieling op alle niveaus. Er is méér vereist dan de directe strijd tegen extreem-rechts!